
DIÁKOK OLVASÁSI SZOKÁSAI KÉT SZEGEDI KÖZÉPISKOLÁBAN¹

Második rész: Olvasás és olvasmányok

BARÁTNÉ HAJDU ÁGNES

4. OLVASÁS

Az olvasással kapcsolatos következő fejezetünkben a kisgyermekkorú olvasás, az otthoni könyvek száma, az olvasással kapcsolatos asszociációk és az idegen nyelven olvasással kapcsolatban talált összefüggésekre szeretnénk rámutatni. Ezek az összefüggések régóta köztudottak és számos alkalommal idézték, pl.:

- „A család saját könyvállománya és a családi környezet jelentősen befolyásolja a gyerekek olvasási szokásait.”²
- „Minden esetben pozitívan befolyásolja az olvasási szokásokat a családi könyvtár nagysága és összetétele, az ajándékba kapott könyvek száma és a gyerek közvetlen környezetében élő olvasni szerető ember.”³
- „A tanulók teljesítménye és a családi jellemzők közötti összefüggéseket elsősorban az ún. családháttér-index segítségével mutatják be. Többek között láthatóvá válik az anyák iskolai végzettsége és gyermekeik jövőbeli aspirációik közötti összefüggés, és hogy ebből a szempontból igenis ők azok, akik meghatározó erővel bírnak a gyermekek álmait illetően. A számítógép tulajdonsága [sic!] ugyanúgy összefüggést mutat a szövegértési teljesítménnyel, mint a családi könyvtár léte vagy a saját könyvvel való rendelkezés.”⁴

4.1 Az olvasással kapcsolatos asszociációk

Az első olvasással kapcsolatos kérdésünkben az *olvasás* szerepelt hívószóként és arra kértük a diákokat, hogy ezzel kapcsolatos asszociációikat – az első három dolgot, ami először eszükbe jut – osszák meg velünk.

1 Az olvasásvizsgálat kérdőívét a Könyv és Nevelés folyóirat 2014. 3. számának elektronikus változatában közzöltük.

2 Nagy Attila (szerk.): *A többkönyvű oktatás felé. Könyv- és könyvtárhasználati módszerek, példák*. Budapest: OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1995. 11. p.

3 Ábrahám Mónika: 12-14 éves gyerekek olvasási, könyv- és könyvtárhasználati szokásai. *Új Pedagógiai Szemle*, 2006. 1. sz. <http://www.ofi.hu/tudastar/1214-eves-gyerekek>

4 Péterfi Rita: PISA-vizsgálat és kompetenciamérés. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 2011. 20. 5. sz. 10. p.

A válaszok szövegesen is feldolgozásra kerültek, illetve a szerint is készítettünk statisztikát róluk, hogy azok mennyire hordoznak egyértelműen pozitív vagy negatív hangulatot. Megállapíthatjuk, hogy ezeket a kérdéseket nagy kedvvel töltötték ki a diákok, és a hozzáállásuk a harmadik lehetőség esetén sem csökkent lényegesen. A három válasz lehetőséget összesítettük és egy egységes halmazon belül kezeltük. Ennek összefoglalóját látjuk az alábbi táblázatban.

Intézmény	pozitív jellegű	negatív jellegű	semleges	konkrét mű	összes kifejezés száma
Ságvári Endre Gimnázium	32%	3%	62%	3%	737
SZMKKSZI Széchenyi István tagintézmény	12%	9%	78%	1%	300

1. táblázat Az olvasás kifejezésre adott asszociációk az érzelmi töltés alapján

Az elsődleges adatokból világosan látszik, hogy a gyakorló gimnazisták adtak legnagyobb arányban egyértelműen pozitív asszociációkat.

Az olvasás szót meghallva a *Ságvári Endre Gimnáziumban* a mű, műfaj kategóriára asszociáltak legtöbben, összesen 295 válasz került ebbe a csoportba. Konkrét művet 11-en említettek: A Pál utcai fiúk, A bárányok hallgatnak, Üvöltő szelek, Egri csillagok, A Gyűrűk Ura, Tíz kicsi néger, Úrilányok Erdélyben, Eragon, Vuk, és a Harry Pottert kétszer is. 12-en írókra gondoltak: Rejtő és Asimov 2-szer is szerepel, valamint Ady Endre, Agatha Christie, Fekete István, Jókai Mór, Kosztolányi Dezső, Robert Ludlum, Darren Shan, Wass Albert. 256-an dokumentumtípusra vagy műfajra gondoltak, ebből 163-an könyvre, 34-en újságra, magazinra, 33-an regényre, 8-an versre. 3-an hírekre, 2-2 diák mesekönyvre és krimire gondolt, 11-en további műfajokat említettek (pl. fantasy) vagy egy-egy kifejezést. Elgondolkodtató, hogy 16-an valamilyen jelzős szerkezetet említettek, pl. kedvenc könyvem, angol nyelvű könyv, izgalmas könyv, rövidet és vicceset, egy nagy vaskos könyv, következő könyv, utoljára olvasott könyv stb.

Második helyen az iskolával kapcsolatos gondolatok állnak, összesen 126-an asszociáltak erre a témakörre. Legtöbben (30-an) a kötelező olvasmányokra, 27-en pedig az irodalomra gondoltak, 7-en magára az irodalomórára, magyarórára. 14-en írták a műveltséget, az iskola az 5. 11 említéssel, a tanulás pedig a 6. helyen áll 9 említéssel. Többen írták még a tudást, művelődést, ismeretterjesztést, információszerzést is.

81 diáknak az olvasás körülményei jutottak eszükbe, a hely, ahol olvasnak, az időszak és a környezet, illatok, ételek. 12-en közülük a szabadidőre gondoltak, 10-en pedig a csendre, tehát szabadidejükben, csendes körülmények között olvashatnak. 5-en ágyban olvasnak, 2-en még említik az otthonot, 8-an pedig további helyszíneket. 5-en említettek ételt, italt, csokoládét, 2-en teát, valószínűleg ezeket fogyasztják olvasás közben. 6-an olvasáshoz szükséges eszközöket említettek, 4-en lámpát, 2-en szemüveget. A többi diák időszakot és hangulatot említ, vagy valamilyen körülményt, pl. esti olvasás, kellemes nyári időtöltés.

72 diáknak valamilyen cselekvés jut az olvasásról eszébe, 29-en a kikapcsolódást említik, második helyen holtversenyben a pihenés és szórakozás áll 15-15 jelöléssel, harmadik helyen pedig 4 említéssel az időtöltés szerepel.

57 diák nevez meg érzelmeket, ebből a nyugalom áll az első helyen 12 említéssel, második az unalom 10-el. Ezzel szemben az izgalom csak 7 említést kapott, és az élmény 5-öt. Itt az 57 említésből 12 negatív (szemben a Széchenyivel, ahol 34 említésből 23 negatív).

A könyvtárat 18 diák említi, 1 pedig a könyvesboltot.

Érdeemes még megjegyezni, hogy 11-en az olvasást személyhez kötik. 3-an családtaghoz (anya és nővér), 3-an csak általában olvasó személyre gondolnak vagy egy emberre, a többiek pedig alkotót – író, költőt – neveznek meg. 33-an az olvasmány részeit emelik ki, pl. betűket (15-ször), mondatokat, illusztrációt, képet stb. 9-en említik az internetet, ami arra utalhat, hogy ott olvasnak leggyakrabban. És néhányan azt említik, hogyan hat rájuk egy-egy mű, pl. megmozgatja képzeletüket, fantáziájukat.

Az olvasás szót hallva a másik középiskolában is elsősorban művekre, műfajokra gondolnak. A 125 kifejezés 55 dokumentumtípust vagy műfajt, 61 könyvet, 4 jelzős szerkezetet tartalmaz. A ságváris diákokhoz képest arányaiban többen asszociáltak a kötelező, ill. a kötelező olvasmány kifejezésre, a tanulásra, a betűkre és nem utolsósorban az unalomra. Szerzőt csak egy diák említett (Nicolas Sparks), műcímet (Harry Potter, Narnia) 2 tanuló írt. Második helyen az iskolával kapcsolatos gondolatok állnak, összesen 61-en asszociáltak erre a témakörre. Legtöbben (22-en) a kötelező olvasmányokra, 12-en az irodalomra, irodalomórára, nyelvtanra gondoltak. Harmadik helyen a tanulás áll 9 említéssel, az iskola 4. a gyakoriság tekintetében. A kontrollcsoportnál az érzelmek a 3. helyen szerepelnek, 34-en asszociáltak erre. Sajnos a fogalmak több mint fele (23) negatív érzelmet takar, az unalom 11 említéssel áll az első helyen, de felhozták még: a rettegés, szorongás, időpocsékolás, a „remélem rövid” vagy az *Ó, ne!* reakciókat is. A pozitív érzelmekből az első helyen álló izgalom csak 5 említést kapott. A cselekvés kategóriában a kikapcsolódást 7-en említik, a pihenést, szórakozást 3-3 diák, az időtöltést csak 2-en. A könyvtár fogalomköre került az 5. helyre 11 említéssel, melyből 8 általánosságban a könyvtár, 2 pedig könyvtártípus, és megemlítik még a könyvtáros nénit is. Csak 10 említés történt helyszínre és időre. Érdeemes megjegyezni, hogy 19-en az olvasnivaló részeit említik (betű, oldal, mondat). Hosszú, füzet, írók, romantika, szemüveg volt még 2-3 kérdőívén, a többiek jellemzően egyszer, legfeljebb kétszer fordultak elő (izgatottság, fejfájás, SMS, MSN, napozás, szemüveg...). Észrevehetően kevesebb a valamilyen hangulatot felidéző jelző említése.

4.2 Az olvasással kapcsolatos gyermekkori emlékek

Egyik kérdésünk, melyet független változóként is alkalmazunk az írásunkban, arra vonatkozott, hogy milyen kisgyermekkori emlékeket tudnak felidézni a fiatalok, olvastak-e nekik rendszeresen. A táblázat adatai önmagukért beszélnek. Az elsődlege-

sen vizsgált gyakorlógimnázium diákjainak majdnem fele rendszeres napi olvasásról számolt be, miközben a kontrollcsoportok esetében a tanulók 14%-a nyilatkozott így:

	Olvastak-e neki kisgyermek korában?					Összesen
	nem emlékszik, hogy olvastak volna	havonta vagy ritkábban	olvastak, de nem rendszeresen	sokat, de nem minden nap	minden nap olvasott valaki	
Ságvári Endre Gimnázium	15 (6%)	13 (5%)	39 (15%)	73 (29%)	115 (45%)	255
SZMKKSZI Széchenyi István Tagintézmény	5 (4%)	12 (11%)	30 (27%)	49 (44%)	16 (14%)	112
Összesen	20 (5%)	25 (7%)	69 (19%)	122 (33%)	131 (36%)	367

2. táblázat Olvastak-e neki kisgyermek korában?

Mint bevezetőnkben is utaltunk arra, az édesanyák iskolai végzettsége meghatározó az olvasáshoz való viszony kialakításában mind a kisgyermekkorban, mind a későbbi életszakaszban. A két középiskolát együtt vizsgálva a várt összefüggéseket kapjuk.

Együtt a két iskolában		Olvastak-e neki kisgyermek korában?					Összesen
		nem emlékszik, hogy olvastak volna	havonta vagy ritkábban	olvastak, de nem rendszeresen	sokat, de nem minden nap	minden nap olvasott valaki	
Az édesanya legmagasabb iskolai végzettsége	általános iskola	0 (0%)	1 (25%)	1 (25%)	2 (50%)	0 (0%)	4
	szakmunkásképző	4 (11%)	3 (9%)	12 (34%)	10 (29%)	6 (17%)	35
	érettségi	6 (7%)	10 (11%)	14 (16%)	32 (37%)	25 (29%)	87
	főiskolai, egyetemi diploma	9 (4%)	11 (5%)	42 (18%)	76 (32%)	99 (42%)	237
	nem tudom	1	0	0	2	1	4
Összesen		20	25	69	122	131	367

3. táblázat Az édesanya legmagasabb iskolai végzettsége és a gyermekkori olvasás

Az iskolai végzettség emelkedésével nő a naponta gyermekeinek olvasók aránya. A diplomával rendelkező édesanyák gyermekei számoltak be legnagyobb arányban (42%) a rendszeres napi olvasásról, míg az érettségizett édesanyáké 29%-ban, azok esetében pedig, akik nem rendelkeznek érettségivel csak 17%-uk gyermeke emlékszik hasonlóan.

4.3 Az olvasás különböző formái, az otthoni könyvtár és az idegen nyelven történő olvasás

Tudtuk, hogy az otthoni könyvtár nagysága összefüggésben van az édesanya iskolai végzettségével, és ezek egymást erősítve befolyásolják az olvasási szokásokat.

Az édesanya legmagasabb iskolai végzettsége	Otthoni könyvek száma	
Együtt a két iskolában	1-50	500-nál több
általános iskola	0 (0%)	1 (25%)
szakmunkásképző	5 (14%)	5 (14%)
érettségi	1 (1%)	17 (20%)
főiskolai, egyetemi diploma	0 (0%)	121 (51%)

4 táblázat Az édesanya iskolai végzettsége és az otthoni könyvek száma

Ennek a mozaiknak a következő eleme sem tartogatott meglepetést. Rendkívül erős összefüggés mutatkozott az otthoni könyvek száma és a gyermekkori olvasási emlékek között. Ahol 500 kötetnél gazdagabb otthon a könyvállomány, ott a fiatalok nagyobb arányban (54%) emlékeznek úgy, hogy minden nap olvasott nekik valaki kisgyermek korukban. A szülők - közülük is jellemzőbben az édesanyák - iskolai végzettsége nagyban meghatározza az otthon tárgyi felszereltségét, könyvekkel való ellátottságát és az olvasás jelenlétét a gyermek mindennapjaiban. Ennek megfelelően az elsődlegesen vizsgált gyakorló iskolában mind az otthoni könyvek száma, mind pedig az otthoni olvasásra vonatkozó emlékek szignifikánsan magasabb értékekkel, gyakorisággal jelennek meg az összehasonlításban szereplő másik intézménynél.

	Otthoni könyvek száma						Összesen
	1-50	51-150	151-300	301-500	500-nál több	nem tudom	
Ságvári Endre Gimnázium	2	16	46	71	117	4	256
SZMKKSZI Széchenyi István Tagintézmény	6	27	23	25	27	4	112
	Olvastak-e neki kisgyermek korában?						
	nem emlékszik, hogy olvastak volna	havonta vagy ritkábban	olvastak, de nem rendszeresen	sokat, de nem minden nap	minden nap olvasott valaki		
Ságvári Endre Gimnázium	15	13	39	73	115		255
SZMKKSZI Széchenyi István Tagintézmény	5	12	30	49	16		112

5. táblázat Kisgyermekkori olvasás és az otthoni könyvek száma

A szabadidős tevékenységek között és külön kérdésben is rákérdeztünk a könyv, az újság, a képregények, mangák és az internetes oldalakra vonatkozó olvasási szokásokra. Azt már láttuk, hogy a többi szabadidős tevékenységhez viszonyítva

az olvasást a közepesen kedvelt tevékenységek közzé sorolták a diákok. Amennyiben gyakori olvasónak azokat tekintjük, akik legalább hetente olvasnak a maguk szóra-koztatására könyveket, úgy a vizsgált fiatalok egy részénél nem látszik olyan borús-nak a helyzet.

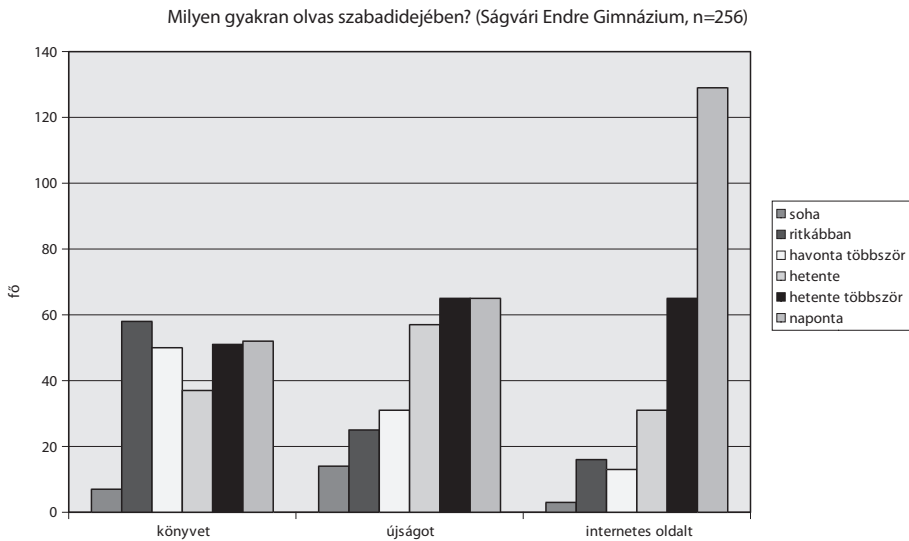
Az elsődlegesen vizsgált középiskola mutatói szerint növendékeik 55%-a gyakori olvasónak számít, míg a kontrollcsoportban ez a jellemző 19%-os mértékű. Egyértelműen kimutatható, hogy azok a gyakoribb olvasók, akinek otthoni könyvtáruk is terjedelmesebb. Így az 500-nál több könyvvel rendelkezők 57%-a gyakori olvasó, míg az otthoni könyvek hiányáról vallóknak (150 könyvnél kevesebb) csak a 12%-a mondhatja el magáról ugyanezt.

		Milyen gyakran olvas szabadidejében könyvet?						Összesen
		soha	ritkán	havonta többször	hetente	hetente többször	naponta	
Otthoni könyvek száma	1-50	2	4	1	0	0	1	8
	51-150	4	23	9	3	4	0	43
	151-300	4	32	6	11	7	9	69
	301-500	4	25	24	8	21	12	94
	500-nál több	3	35	24	20	27	35	144
	nem tudom	1	3	1	0	2	1	8
Összesen		18	122	65	42	61	58	366

6. táblázat Az otthoni könyvek száma és a könyvolvasás gyakorisága

Az újságolvasás is erősen függ a családi háttértől, de – ahogyan az már a szabadidős tevékenységeknél látszott – ebben az esetben a szakközépiskolások, gimnazisták között nincs akkora különbség. Itt feltétlenül meg kell jegyezni, hogy az újságok jellegére nem vonatkozott kérdés, így pusztán a gyakorisági adatokkal tudunk számolni, a többire vonatkozóan csak feltételezésekkel élhetnénk. Feltételezzük, hogy a tanulók idesorolták a folyóiratok, magazinokat is. Az internetes oldalak olvasására szintén ez okból nem térünk ki részletesen.

Álljon itt egy összesítő diagram a gyakorló gimnáziumról, melyben együtt látható a könyv-, újság- és internetes olvasás.

7. táblázat Könyv-, újság- és internetes olvasás a Ságvári Endre Gimnáziumban

Az idegen nyelven történő olvasás előfordulása szintén jellegzetesen családi háttér-függő, így a különböző iskolák mutatói eltérőek. Az elsődlegesen vizsgált gimnazistáknak több mint háromnegyede valamilyen gyakorisággal megteszi ezt, és a kontrollcsoportban sem alacsony ez az érték, 53%-os. Itt jegyezzük meg, hogy az olvasásra vonatkozó kérdéseknél következetesen feltűnik, hogy a diákok 7-8%-a – minden lehetséges esetben – a *nem olvasok a kötelezőeken kívül* opciót választja.

5. OLVASMÁNYOK

5.1 Általános információk. Tájékozódás – beszerzés

A vizsgált fiatalok 39%-a egy könyvtárnak volt tagja a megkérdezés idején. A gyakorlóiskolákban kb. ugyanilyen arányban jelentek meg azok, akik egyidejűleg több könyvtárnak is tagjai, míg a kontrollcsoportok esetében inkább azok voltak többen, akik egy könyvtárnak az olvasói (40%), de viszonylag magas azoknak az aránya is, akik jelenleg egy könyvtárba sincsenek beiratkozva (27%-46%). Nagy Attila véleményét osztva: „A jövőre nézvést viszont tagadhatatlanul erős reménységet nyújt minden olvasónak a könyvtárak soha még nem látogatók arányának radikális csökkenése. [...] Önelégültségre ugyanakkor egyetlen percre sincs okunk, hiszen hol tartunk még a skandináv könyvtárhasználati mutatókhoz viszonyítva?”⁵ (5%–13%)

5 Nagy Attila (2003) *Háttal a jövőnek? Középiskolások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata*. OSZK – Gondolat Kiadó, Budapest, 63. p.

	Be van-e iratkozva könyvtárba?				Összesen
	igen, egybe	igen, több is	régebben volt, most nincs	nem volt még könyvtári tag	
Ságvári Endre Gimnázium	98 (38%)	90 (35%)	56 (22%)	12 (5%)	256 (100%)
SZMKKSI Széchenyi István Tagintézmény	45 (40%)	16 (14%)	37 (33%)	15 (13%)	113 (100%)
Összesen	143 (39%)	106 (29%)	93 (25%)	27 (7%)	369 (100%)

8. táblázat Könyvtári tagság

A könyvtári tagság szempontjából a két középiskola tekintetében a kiegyenlítődség látszik, ezzel is példázva, hogy a könyvtárak az esélyegyenlőség biztosításának fontos felleadvái. Ismert összefüggésre mutat rá, ha a könyvtári tagság nemek szerinti eloszlását vizsgáljuk. A lányok lényegesen nagyobb arányban könyvtárhasználók, melyet valószínűleg a fiúk határozottabb internetes aktivitása ellensúlyoz.

Együtt a két iskolában		Be van-e iratkozva könyvtárba?				Összesen
		igen, egybe	igen, több is	régebben volt, most nincs	nem volt még könyvtári tag	
Mégkérdezett neme	lány	90 (42%)	71 (33%)	45 (21%)	6 (3%)	212
	fiú	53 (33%)	35 (22%)	48 (31%)	20 (13%)	156
Összesen		143 (39%)	106 (29%)	93 (25%)	26 (7%)	368

9. táblázat Könyvtári tagság nemi szerinti megoszlása

A lányok 42%-a egy könyvtár tagja, további 33% több könyvtárba is jár, szemben a fiúk 33% és 22%-ával. Az előző összehasonlításokkal, elemzési szempontokkal szemben itt a családi háttérnek, az édesanya iskolai végzettségének nincs olyan meghatározó, felismerhető szerepe, további bizonyítékul a könyvtár stratégiai fontosságú szerepére.

A könyvtári tagság és az olvasás gyakoriságának teljesen nyilvánvaló kapcsolatára mutat a következő táblázat.

Együtt a két iskolában		Milyen gyakran olvas szabadidejében könyvet?						Összesen
		soha	ritkán	havonta többször	hetente	hetente többször	naponta	
Be van-e iratkozva könyvtárba?	igen, egybe	4	49	31	14	24	20	142 (39%)
	igen, több is	4	21	19	14	21	26	105 (29%)
	régebben volt, most nincs	5	39	15	12	13	9	93 (25%)
	nem volt még könyvtári tag	5	13	1	2	3	3	27 (7%)
Összesen		18	122	66	42	61	58	367 (100%)

10. táblázat A könyvtári tagság és az olvasás gyakoriságának kapcsolata

Az egy, különösen pedig a több könyvtárba járók közül kerülnek ki a rendszeres és gyakori olvasók. A könyvtárba sosem járók kevésbé olvasnak szabadidejükben. Újabb felelősségkijelölés a könyvtárosok társadalmának és a kulturális kormányzat számára! Van néhány „tanulógép” is a válaszadók között: járnak könyvtárba, de valószínűleg csak a tanulmányaikkal összefüggésben, esetleg más dokumentumtípusokat használva.

Azt is vizsgáltuk, hol szerzik be a diákok azokat a könyveket, melyeket aztán a maguk örömére olvasnak? A 366 középiskolást válaszait elemezve⁶ a leginkább általános forrása ezen könyveknek a vásárlás (57%), majd a lehetőség, hogy otthon emelik le a polcra (35%), vagy hogy ajándékba kapják (30%). Ritkábban fordul elő, hogy települési könyvtárból kikölcsönzik (22%), vagy a barátjuktól kölcsön kapják (21%), esetleg letöltik az internetről (12%). A legkevesebben az ilyen, maguk szórakoztatására olvasott könyveket az iskolai könyvtárakból szerzik be (10%). Ezen belül komoly különbségek nincsenek az intézmények között: az iskolai könyvtár (8–13%), az ajándékként kapják (28–34%) és a baráti kölcsön (19–25%) mint forrás esetében. Jelentős eltérés mutatkozik viszont az otthoni könyvtárból válogatásnál (40–22%), mely inkább a gyakorló gimnáziumra jellemző a már tárgyalt okokra visszavezethetően. Érdekes, hogy a települési könyvtárat is ők használják valamivel többen (26–14%).

Egy kérdés ehhez a témakörhöz még szorosan kapcsolódhat: honnan tájékozódnak a választandó könyvekről, azaz kinek, minek a hatását emelnék ki ebben a folyamatban. A felmérés két választ is elfogadott a kérdésre. Összesítve, az informálódás tekintetében a legmértékadóbb forrásnak a kortárs csoportok, a barátok bizonyulnak, hiszen a 367 diák 60%-a őket (is) megjelölte. Messze ettől elmaradva találjuk az internetet (32%) és a szülőket (26%). Az sem meglepő, hogy a filmek (22%) is gyakran adnak ötletet, valamivel gyakrabban, mint a tanárok (20%) vagy a televízió (7%)

6 Attól eltekintve, hogy a válaszadók 99%-a bejelölte az egyéb forrást.

esetleg az újságok (7%). Az iskolák között általában lényeges eltérések nincsenek. Megállapítható, hogy a gimnazisták kevésbé figyelnek e tekintetben a televízióra, viszont a többieknél kicsit jobban tanáraikra és a barátokra. Ezen felül többen beírták, hogy saját maguk választanak általában, de néhányan hallgatnak a nagyszülő, rokon, testvér tanácsára, és egy válaszban szerepelt a könyvtár, ill. a könyvtárosok segítsége is.

5.2 Mit olvasnak?

A kérdésre, hogy milyen típusú könyvet olvas szívesen, két választ lehetett megjelölni egy 11 elemet tartalmazó listán. Ennek megfelelően a legnépszerűbbnek a kalandregény kategória mutatkozott, a megkérdezettek 34%-ának két leginkább kedvelt műfaja közül. A második helyen a regények, novellák általános kategóriája (ami messze a legkevesebb érdeklődésre a szakközépiskolások részéről tarthat számot – 4%), majd a krimik és akciók következtek. Romantikus könyveket 97-en jelöltek meg a középfokon tanulók. A hobbihoz kapcsolódó könyvekre legtöbben a kontrollcsoport középiskolásai szavaztak (27%), ők olvasnak legnagyobb arányban thrillert, horrort is (26%), legkevesébe pedig a gyakorlós gimnazisták szánnak időt erre.

A ságvári diákok az átlagnál többen jelölték meg az ismeretközlőt (18%), miközben legkevesebben a képregényeket, mangákat (3%). Érdekes módon a verseket közel egyforma módon kedvelik a két középiskolában (15–11%).

1.	Kalandregény	37%
2.	Regény, novella	41%
2.	Krimi, akció	27%
3.	Romantika	25%
4.	Hobbihoz kapcsolódó	14%
5.	Thriller, horror	12%
6.	Ismeretközlő	18%
6.	Képregény, manga	3%
7.	Vers	15%
8.	Dráma, színmű	9%
9.	Művészeti témájú	7%

11. táblázat Az olvasott művek típusai a Ságvári Endre Gimnázium tanulói körében

Az egyéb olvasmányokra 90%-nál több diák gondolt. Általában más kérdéseknél is elég gyakran jelölték meg az egyéb kategóriát, de az okok között szerepelhet, hogy viszonylag szűk skálából választhattak ennél a kérdésnél. Míg általában a kipontozott részek sugalmazása ellenére sem nevezik meg a csoportokat, típusokat, addig ennél a pontnál bőven találunk megnevezéseket, pl. fantasy, fantasy regények, háborús, ifjúsági regények, önismeret, sport, tankönyv, vámpírtörténetek, zenészeletrajzok, vallással foglalkozó könyvek stb., de ilyen is találtunk – igaz csak egy esetben –, hogy *mindent szívesen olvasok*.

Ábrahám Mónika hasonló jellemzőket, ill. egyezéseket talált a kedvelt műfajok tekintetében a 12-14 éves gyerekek olvasási szokásait vizsgálva.⁷ „A serdülő gyerek olvasási szokásait meghatározza a nemi szerep is. A fiúk kritikussabb és racionálisabb olvasók a lányoknál, valamivel jobban kedvelik a humoros, kalandos és erősen cselekményes könyveket. Ezzel szemben a lányoknál meglehetősen népszerűek az érzelmesebb történetek és a női írók művei is.”⁸ Hasonló eredményre jutottunk magunk is a Ságvári Endre Gimnázium eredményei alapján. A fiúk körében számottevően magasabb a kalandregények (47-29%), a hobbihoz kapcsolódó (19-9%), a thriller, horror (17-9%), az ismeretközlő művek kedveltsége (27-11%), míg a lányoknál a regény, novella (52-28%), a romantika (43-3%), a versek (19-10%) és dráma, valamint a színmű (13-4%) a népszerűbbek.

A műfajokon kívül konkrét művek iránt is érdeklődtünk, melyeket az utóbbi időben olvastak. Három művet nevezhettek meg a diákok szerzővel és címmel. A hipotézisünknek megfelelően a harmadik helyre már egy negyeddal kevesebben válaszoltak. A kapott válaszok intézményenként kerültek összesítésre. Ez alapján elmondható, hogy a legutóbb olvasott művek között – a várakozásnak megfelelően – ott találjuk a kötelező olvasmányokat, helyenként szoros versenyben az aktuálisan népszerű könyvekkel. A ságváris tanulók esetében igen nagy a szórás, ugyanis 447 helyre írtak szerzőt, melyek közül a legtöbbször Stephenie Meyer, az *Alkonyat* könyvek szerzője fordult elő, de ő is csak 23-szor. Tíznel többször fordul még elő Jókai, Madách, Katona, Rowling, Stephen King, Kosztolányi, Szophoklész és Balzac. Megállapítható, hogy a nem kötelező irodalomból, a népszerű könyveken túl már kevesebbet olvasnak a diákok⁹. Ezt a tendenciát látjuk érvényesülni a kontrollcsoport vonatkozásában is.

A kérdéssel azt is szeretnénk volna vizsgálni, hogy mennyire fordítanak figyelmet, ill. emlékeznek a dokumentum azonosítási adataira. Az eredmények a várakozásainkat igazolták. Ha írtak erre a kérdésre választ, akkor egész jól felidéztek a szerzőket és a címeket. A művek címeit valamivel nagyobb arányban írták le helyesen, sokszor hiányoznak azonban címekből a névelők. Ez a legtipikusabb hiba, pl. A Mester és Margarita, A Karamazov testvérek, A burok stb. estében elhagyják a névelőt. Sajnálatosan többször előfordult Az arany ember cím helytelen írása is.

7 Ábrahám Mónika (2006) 12-14 éves gyerekek olvasási, könyv- és könyvtárhasználati szokásai. *Új Pedagógiai Szemle*, 1. sz. <http://www.ofi.hu/tudastar/1214-eves-gyerekek>

8 Gereben Ferenc – Nagy Attila (1984) Nemi szerepek és olvasási szokások. *Kultúra és Közösség*. 3. sz. 13. p.

9 Volt olyan válaszadó, aki hat művet is írt: Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij: *Bűn és bűnhődés*, Madách Imre: *Az ember tragédiája*, Guy de Maupassant: *A szépfiú*, Bibó István: *Nietzsche*, Henrik Ibsen: *A vadkacsa*, és megjegyezte, hogy „a realizmust tanuljuk”.

	Jelenleg vagy legutóbb olvasott könyv szerzőjének nevét leírta-e, hogyan?			Összesen
	nem írta le	leírta, de nem helyesen	helyesen írta le	
Ságvári Endre Gimnázium	128	70	447	645
Kontrollcsoport	86	30	89	205
Összesen	214	100	536	850

12. táblázat Legutóbb olvasott művek szerzőinek ismerete

	Jelenleg vagy legutóbb olvasott könyv címét leírta-e, hogyan?			Összesen
	nem írta le	leírta, de nem helyesen	helyesen írta le	
Ságvári Endre Gimnázium	14	62	568	644
Kontrollcsoport	7	7	190	204
Összesen	21	69	758	848

13. táblázat Legutóbb olvasott művek címeinek ismerete

A következő lépések egyikében megvizsgáltuk, hogy van-e kedvenc olvasmányuk. Az összes diák 50%-a nyilatkozott úgy, hogy van kedvenc könyve, közöttük többségben voltak a kontrollcsoportban lévő diákok (63–44%). Most csak az elsődlegesen vizsgált Ságvári Endre Gimnázium tanulóinak adatait ismertettjük.

A gimnáziumban a listavezető kedvenc J. K. Rowling (13 említés), utána a legnépszerűbbek 5-6 helyen megemlézték: Jane Austen, Stephenie Meyer, Agatha Christie, Dan Brown, Ken Follett és Rejtő Jenő. Ennek megfelelően a könyvek: A Gyűrűk Ura, A katedrális, Üvöltő szelek, Tíz kicsi néger, Büszkeség és balítélet, Harry Potter, Angyalok és démonok. A legutóbb olvasott könyvhöz hasonlóan itt is nagy a szórás, és sok a kötelező olvasmány, de mindenképpen széles érdeklődésről árulkodnak a kiválasztott könyvek. Néhány említés felsorolászerűen: Jostein De Gaarder: Sofie világa; Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij több műve is: Feljegyzések az egérlyukból, Bűn és bűnhődés, A Karamazov testvérek; Lev Tolsztoj: Anna Karenina; J. D. Salinger: Zabhegyező; Thomas Mann: A varázshegy; Heinrich Böll: Egy bohóc nézetei; Gárdonyi Géza: A láthatatlan ember; Móra Ferenc: Aranykoporsó; Wass Albert művei; József Attila, Ady Endre és Szabó Lőrinc versei, de találkozhatunk Szilvási Lajos: Hozomány c. írásával is. Megnézve ez utóbbi kérdőívet, úgy találtuk, hogy a kitöltője a barátok és az internet hatására választ olvasmányt, barátokkal beszélget a művekről, 500-nál több könyvük van otthon, több könyvtárnak is tagja. Megállapítható, hogy döntően külföldi szerzők alkotásai szerepelnek a kedvenc művek között.

Végezetül azonban még ugyanezen vizsgálat adataival, az emlékezetes olvasmányok műfajonkénti megoszlását vetettük össze az internethasználat tényével. Adataink birtokában sajnos ki kell jelentenünk, hogy a klasszikusokat vagy könnyed

lektűröket kedvelők világhálós aktivitása között nem mutathatók ki különbségek, vagy ha mégis, akkor az inkább negatív előjelű. Pontosabban szólva, az a kevés diák, aki a kortárs, értékes szépirodalom alkotásait nevezte meg maradandó élményeként, érzékelhetően ritkábban él a digitalizált információhordozók kínálta lehetőségekkel.

A ságvárisok legtöbben barátokkal beszélgetnek olvasmányaikról (71%), utánuk a szülők (47%) a legnépszerűbb partnerek ebben. Hasonló a sorrend a kontrollcsoportban is, csak az arányok kisebbek. Míg a gyakorló iskola diákjainak 16%-a, addig a kontrollcsoport tagjainak 37%-a nem beszél az olvasmányélményeiről senkivel sem. Ugyanezt tükrözik azok a válaszok is, melyek arra a kérdésre érkeztek, kiknek-minek a hatására választják ki olvasmányukat.

5.3 Kötelező olvasmányok

Fontos az olvasáshoz, olvasmányokhoz való hozzáállás vizsgálatában a kötelező olvasmányok kérdése. Ez egy olyan téma, mely minden fiatalot érint, és mindenkinek van véleménye róla. Erre számítottunk mi is, mikor az olvasmányok rendszeréről és az azzal kapcsolatos módosítási ötleteikről kérdeztük a tanulókat. Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a Ságvári Endre Gimnázium hallgatói (54%) általában elégedettek a kötelező olvasmányokkal, mint a másik intézmény diákjai (35%). Érdekes, hogy a ságvárisok pontosan ugyanannyian tartják érdekes és értékes műveknek a kötelező olvasmányokat, mint akik az ellenkezőjeként vélekednek (a minta 8,6-8,6%-a, 22-22 diák).

A kötelező olvasmányok kapcsán gyakran felmerül a kérdés, milyen igényei lennének ezzel kapcsolatban a fiataloknak? Mi is megkérdeztük őket. Lássuk, mit változtatnának szívesen az olvasmányok jelenlegi rendszerén! A Ságváriban 4-en hagyták válasz nélkül a kérdést, a többiek 9%-a nem változtatna a jelenleg működő rendszeren, könyveken. Az elégedetlenek többsége néhányat lecserélne más könyvre (70%), csökkentené a számukat (10%) vagy éppen bővítené (4%), esetleg egyéb változtatást javasol, mint pl. 4 fő egyszerűen eltörölné a kötelező olvasás intézményét; 6 főnek az elavultság jelent problémát; modernebb, kortárs műveket várna, de vannak konkrét javaslatok is, pl. „legyen a szerző kötelező, de a diák választhasson, hogy mit olvas el tőle, vagy mindenkinek kötelező lenne olvasni, de olyat olvashatna, amit szeretne.”

A kontrollcsoportban négy hiányzó válasz mellett a válaszolók kétharmada (66%) néhányat lecserélne más könyvre, 23% csökkentené, 3% bővítené a listát. Ketten nem változtatnának, és pár fő egyéb változtatást tenne, pl. hogy a diákok maguk választhassanak olvasmányokat vagy osztályokon belül szavazással dönthetnék ezt el. Az arányok nem térnek el lényegesen a két vizsgált középiskola esetében.

A gyakorló gimnáziumban a diákok többségének vannak konkrét javaslatok is a kötelező olvasmányok frissítését illetően. 18% hagyta válasz nélkül a nyitott kérdést, melyben erre kerestük a választ. A többiek negyede annak adott hangot, hogy modernebb, újabb, kortárs köteteket kellene a fiatalok kezébe adni, páran (6-6%) sci-fit, fantasztikus irodalmat vagy a Harry Pottert is jó ötletnek tartanák. Persze van, aki az angol viktoriánus irodalmat vagy az egzisztencialista műveket, pl. Virginia

Woolfot hiányolja. Krimikre, akcióra vagy humoros könyvekre szintén utaltak páran (5-5%). Érdekes, hogy a vámpírromantika csak 1 fő válaszában szerepelt, viszont megneveztek néhány szerzőt és művet, melyet szívesebben olvasna korosztályuk kötelezőként: Asimov, Rejtő Jenő, Emily Brontë, Böszörményi Gyula, Faludy György, Agatha Christie, Dan Brown, Golding, Huxley, Jane Austin, Verne, Wass Albert, Ken Kesey, Tolkien, Pázmány Péter: Válogatott prédikációk. Többen általánosságban fogalmaznak: „több rövidebb művet tennék kötelezővé, nyelvileg egyszerűbben feldolgozhatóra, görögök helyett újakat, ami engem érdekel, szépirodalom ne, szakirodalom, izgalmasabb, aktuálisabb, erkölccsel foglalkozókkal, gondolkodtatóbbakat, krimik, humoros könyvek, közkedveltebbeket, horror, több magyar író, elfeledettek-től, pl. Szilvási Lajos” (nem az a diák, akinek ez a szerző volt a kedvence), stb. Van, aki azt írja, hogy „de a régi is maradjon”; vagy „kivenni: Kafka: Átváltozás, Móricz: Szegény emberek”; „Olyanokat, amiket a fiatalok szeretnek, ezzel is növelhetnék az olvasás szeretetét és nem „szenvetne” olvasás közben. Népszerű könyvek, pl. Herry [sic!] Potter.”

És a végére néhány komplexebb megfogalmazás:

- „Nem nagyon változtatnék. Ezek a művek többnyire hozzátartoznak az általános műveltséghez.”
- „Az adott írótól más, kevésbé ismert műveket is elolvastatnék a diáksággal, hogy átfogóbb képet kaphassanak.”
- „Társadalomkritikák, az emberi viselkedés helyességét hangsúlyozó könyvek.”
- „Több lélektani, önismereti könyvet tennék be (nem filozófiai, inkább cselekményes formában).”
- „Tudatosabb válogatás az irodalmi alapokhoz.”

A gimnázium és szakközépiskolában a fiatalok 30%-a üresen hagyta ezt a kérdést. A válaszoló 79 fő leginkább mai, modernebb, fiatalos könyvvel cserélné ki a jelenlegi kötelezők némelyikét (konkrét javaslat 16 esetben a mostanában divatos vámpírromantikára történt). Többen megjegyezték, pl. hogy a régies nyelvezetű olvasmányoktól válnának meg szívesen, és megjelentek a később kedvenc olvasmányként megjelölt Tolkien, Agatha Christie, Stephen King és Rejtő Jenő könyvek is egy-egy említés erejéig.

5.4 Filmes változat

A kötelező olvasmányokkal kapcsolatban felmerült a filmes változatok kérdése is. A tanulók döntő többsége úgy nyilatkozott, hogy látott már kötelező olvasmányt filmes feldolgozásban (harmaduknak sok ilyenhez volt már szerencséje). A két középiskola fiataljai közel azonos megoszlásban láttak már filmes változatokat. Megkértük őket, foglaljanak állást, hogy a könyvet vagy a filmes változatot részesítik előnyben és vegyék számba az okokat is. A filmes változattal szemben a leginkább elutasítók a gyakorlóba járó gimnazisták voltak (6% tartja csak jobbnak azokat a könyvnél), de a kontrollcsoport 59%-a is egyértelműen rosszabbnak tartja a filmes megoldást. A válaszadók 24%-a hasonlóan jónak tartja a két műfajt.

Arra a kérdésre, hogy miért, sok esetben a legkézenfekvőbb, sablonos válaszok érkeztek: „Jobban beleélem magam a könyvbe; a filmben sok lényegtelennek tűnő, de nagy jelentőséggel bíró dolog nincs benne; a filmből sok minden kimarad; mert csalódást okozhat, ha a képi megjelenítése nem olyan, mint ahogy azt előzőleg elképzeltem, és általában a cselekményen is módosítanak; a könyvekkel szabadabb a fantáziánk”, vagy éppen a filmet támogatók: „mert láthatjuk is a meglevenedni a történetet zene kíséretében; a film élethűbb; a film jobban leköt”, és az őszinte sorok: „az olvasás fárasztó; [a film] kevesebb időt vesz igénybe”.

5.5 Olvasmányok és szereplők

Az olvasmányokkal szembeni elvárásokat úgy mértük fel, hogy a következő mondat kiegészítésére, befejezésére kértük a diákokat: *Az olvasmánytól elsősorban azt várom, hogy.....* A válaszok többsége négy alapkifejezés köré csoportosítható: az *érdekesség* (érdekes, magával ragadjon, megmozgassa a fantáziámat, ne tudjam letenni, ne legyen unalmas stb.), a *szórakoztatás* (élményt nyújtó, élvezet, elvárásol stb.), az *olvasottak kössék le az illetőt, végül elgondolkodtasson* (elgondolkodtató, tudást adjon, új gondolatokat, információt adjon stb.).

A középiskolások 49%-a válaszolt erre a nyitott mondatra. A ságvárisok 44%-a, a kontrollcsoportban valamivel aktívabbak voltak a fiatalok, 59%-uk fejezte be a mondatot. A Ságvári Endre Gimnáziumban nagy számban születtek egyedi, választékosan megfogalmazott elvárások:

- elgondolkodtasson (14 fő)
- gazdagítson tudással, ismerettel, tanítson (11)
- kikapcsoljon, elzárja, elvonja a figyelmet a hétköznapiokról, a problémákról (8)
- tanulságos legyen, tapasztalattal járjon (6)
- élvezetet adjon (4), jó legyen (4), mondanivalója legyen (4)
- bele tudjam élni magam (3), magával ragadjon (3), elgondolkodtasson, elgondolkodtató legyen (8)
- elvárásoljon, lenyűgözzön (2)
- segítsen a világ és magam megértésében
- nyelvezete művészi értéket képviseljen
- szemléleti gazdagodást generáljon
- amikor leteszem, úgy érzem, megjártam egy másik világot
- feleljen meg a Gesamtkunsterwerke gondolatának.

A kontroll középiskolában a válaszok 29%-a tartalmazta az izgalmas jelzőt (míg a Ságváriban SE – 24%), 10% a szórakoztatást (SE – 20%), 18% azt az igényt, hogy kösse le őket, amit olvasnak (SE – 18%), 34%-ban pedig érdekességet várnak tőlük (SE – 15%). Természetesen itt is előfordul, hogy tanulságot, kalandokat, fordulatot, esetleg bonyolult cselekményt várnak az olvasmánytól.

Az olvasott művekkel kapcsolatban az is érdekelt bennünket, hogy tudnak-e – és ha igen, kikkel – azonosulni a felmerülő szereplők közül. Az erre vonatkozó kérdésünkre (Kinek a bőrébe bújnál?) a középiskolás diákok 49%-a válaszolt. A válaszolók hajlan-

dósága mindkét vizsgált iskolában megegyező mértékű volt. Ez az arány körülbelül megegyezik az Ábrahám Mónika által lefolytatott vizsgálattal (46%), bár ő a 12-14 éves korosztályt vizsgálta. A mi vizsgálatunkban ez az arány kedvezőbb a felmért középiskolákban.¹⁰

A vizsgált gimnazista közösségben összesen 98 különböző névvel találkozunk a 126 válasz között, s csak néhány fordul elő többször is. Az érdekes karakterek vegyesen kerültek ki a kötelező és a szabadon választott irodalomból: Alice Cullen (2), Bovaryné (2), Conan (2), Éva (2), Harry Potter (3), Hermione (3), Legolas (3), Lucifer (2), Micimackó (2), Pizkos Fred (3), Poirot (2), Robert Langdon (2), Scarlett O'Hara (4), Tímár Mihály (4), Sherlock Holmes (2), Tom Sawyer (2), Tünde (2). A többiek listája Odüsszeustól Nyilas Misin át, Zrínyi Miklóson keresztül Wonder Woman-ig terjed, de találkozhatunk a vámpír csajjal, Anna Kareninával, és az indián történetekből Bőrharisnyával, Vadölövel, Winnetou-val is.

A kontrollcsoportban Bella Swan és Alice a legnépszerűbb, a fiúk pedig Bokaként vagy Harry Potterként próbálnák ki magukat szívesen. Akárcsak a másik középiskolában – ahogy azt már jeleztük – a diákok kb. fele nevezett meg olyan szereplőt, melynek szívesen a bőrébe bújna. Az összesített eredmények megítélésénél számolni kell a komolytalan válaszokkal is: 10-en (Isa)Bella Swan, 3-an pedig Alice bőrébe bújnének Stephenie Meyer *Alkonyat* című regényéből. Kettő választaná Hermionét a Harry Potter című regényfolyamból, míg szintén kettő Bokák lennének A Pál utcai fiúk című Molnár Ferenc regényből. Egy-egy említés erejéig további szereplők jelennek meg. Van, aki manga-hőst választott magának, de találkozunk Achilleussal, Bánk bánnal, Dobó Istvánnal, Hunyadi Jánossal vagy Nemecek Ernővel, a Macskanővel és Vukkal is.

Irányadó lehet az, hogy milyen jellegű művekből kerültek ki ezek a hősök. A kedvenc szerzőkhöz, művekhez, szereplőkhöz hasonlóan, itt is nagy a szórás. A ságvárisok által kiválasztott kedvenc szereplők 92 különböző műcím a 129 említésből állt össze, azaz a többség megint csak egyszeri említés. A többször előfordulók: Harry Potter (8), A Gyűrűk Ura (6), Twilight /Alkonyat (6), Az arany ember (4), Az ember tragédiája (4), Elfújta a szél (4), 2-2 említés még az alábbi művek egy-egy szereplőjére is vonatkozott: Száll a kakukk fészkére, Tom Sawyer kalandjai, Pizkos Fred, Micimackó, Bovaryné, Csongor és Tünde, Eragon, A Da Vinci-kód, Conan, a kimmériai.

A kontrollcsoportban 55 műből 15 alkalommal az *Alkonyat* sorozat könyveiből választottak olyan hőst, akinek szívesen élnék az életét a fiatalok.

A kérdések különösen ezen csoportjánál feltűnő, hogy a szerzők zöme külföldi, elsősorban angolszász. Különösen igaz ez a kontrollcsoportra vonatkoztatva. A másik, amit megfigyelhetünk, hogy a többkötetes, sorozatban megjelent művek szereplőivel jobban tudnak azonosulni a középiskolások is.

10 Ábrahám Mónika (2006) 12-14 éves gyerekek olvasási, könyv- és könyvtárhasználati szokásai. *Új Pedagógiai Szemle*. 1. sz. <http://www.ofi.hu/tudastar/1214-eves-gyerekek>

6. ÖSSZEGZÉS

„A rendszeresen olvasók harmonikus személyiségjegyeket hordoznak és jellemzi őket a nyitottság is. Az olvasó ember nagyobb békességben él önmagával és a világgal, érdeklik a világ dolgai, s vannak elképzelései a problémák és a feladatok megoldását illetően. A ma gyerekei a holnap felnőtt olvasói, s mi felelősek vagyunk értük. Segíteni kell nekik az olvasnivalóról való döntés meghozatalában, mert az olvasnivalóval való ellátást, az igényességre való nevelést nem lehet elég korán kezdeni.”¹¹ – olvashatjuk egy nemrégien megjelent tanulmánykötetben. A két szegedi középiskolában végzett vizsgálatunk elsősorban ebből a felelősségérzésből eredt, és reméljük, hogy adatainkra építve továbbfolyik az a munka, mely a tudatos olvasásfejlesztést célozta meg. Jól tudjuk, hogy az elvégzett vizsgálatra alapozva még számos összefüggésre lenne mód rámutatni, de ahogy bevezetőnkben is említettük: elsősorban leíró jellegűnek szántuk írásunkat, amely a helyzetkép rögzítésére irányult.

11 *Olvasni jól: Tanulmányok az olvasás fontosságáról.* Budapest: Pont kiadó. 2010. 57-58. p.